

Josip Lisac
Filozofski fakultet, Zadar

STROHALOVI POGLEDI O GENEZI KAJKAVŠTINE S OSOBITIM OBZIROM NA PODRUČJE GORSKOGA KOTARA

U članku se iznose pogledi Rudolfa Strohalala koji je na osnovi starih hrvatskih pisanih spomenika rekonstruirao dijalekatsku sliku hrvatskih narječja, posebno kajkavštine.

Među proučavateljima dijalekatskih idioma hrvatskoga jezika-dijasistema što su djelovali u posljednjim desetljećima 19. i u prvim desetljećima 20. stoljeća¹ Rudolf Strohal (1856–1936) nema istaknuto mjesto, no njegovo je djelovanje ipak jasno izdvojeno i posve specifično. Općenito gledano, ne izdavaju se prvenstveno inače bitni metodološki nedostaci Strohalova rada ili česta nepouzdanost dijalekatskih zapisa², nego dolazi u prvi plan (s time unekoliko povezana) veoma ve-

¹ Usp. o njima u raspravi Dalibora Brozovića: Tri razdoblja u razvitku naše dijalektologije (*Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 1, Zadar 1960, str. 51–65), gdje se Strohalov rad ocjenjuje ovako: »U drugom je razdoblju znatno manji postotak amaterskih radova s diletanskim obilježjima, a njihovi pisci s obzirom na svoju formaciju zapravo samo vremenski, t. j. formalno spadaju u drugo razdoblje (na pr. Rudolf Strohal, Mijo Žuljić, oba iz prelaznog doba).« (str. 58).

² Te činjenice mogle bi se ilustrirati i opširno i navođenjem mnogo primjera, no bit će dovoljno spomenuti da u poznatoj Bibliografiji radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije (*Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 1, Zagreb 1956, str. 387–479) Mate Hraste uz nekoliko Strohalovih priloga dodaje: »(Upotrebljavati kritički)«. Objašnjenje akcenatskih nepouzdanosti Strohalovih (i još nekih učenjaka) v. u radu Antuna Šojata: Odras Daničićevih akcenatskih studija u starijoj hrvatskoj

lika plodnost te postavljanje teorije o razvoju hrvatskih dijalekata, što je već u njegovo doba, uz razne brzopletosti i nepreciznosti što karakteriziraju cjelokupni filološki rad Strohalov, izazivalo negativne kritike, a zatim i oštre polemike u kojima je naš autor nesvakidašnje uporno ustrajao³. Može se reći da se je Strohal bavio hrvatskim dijalekatskim stanjem općenito imajući pretenzije većih područja, dok se je posebno bavio terenom između Karlovca i Rijeke dodajući tomu još i otok Krk⁴. Upravo činjenica što se je najintenzivnije bavio tim toliko historijsko-dijalektološki zanimljivim područjem između Karlovca i Rijeke, uz općenito poznatu posvemašnju neprihvatljivost teze da su svi Hrvati u srednjem vijeku odnosno u drugom razdoblju hrvatskoga jezika-dijasistema od 12. do 15. stoljeća⁵ govorili čakavskim narječjem, ponukali su me na sažetu obradbu a time i još jednu prosudbu teme Strohalovih pogleda – o genezi kajkavštine s osobitim obzirom na područje Gorskog kotara⁶.

Strohal je stavove o razvoju i smještaju hrvatskih dijalekatskih idioma – može se uzeti – definitivno razradio u knjižici *Nešto o historiji hrvatskog jezika i njegovih narječja (Prilog jugoslavenskoj dijalektologiji)*, Zagreb 1932, ali ćemo se u slučaju potrebe koristiti i kojim od brojnih njegovih članaka iz *Rada JAZU, Nastavnog vjesnika* i nekih drugih publikacija. Ipak, ni u toj konačnoj verziji Strohalovi pogledi nisu posve ujednačeni i iskristalizirani, jer je unaprijed postavljenu tezu o svim Hrvatima čakavcima⁷ uporno branio, s time da

akcentologiji (*Zbornik o Đuri Daničiću*, SANU – JAZU, Beograd – Zagreb 1981, str. 377).

³ Naročito su brojne (jezikoslovne) diskusije Strohala i njegovih oponekata objelodanjene u *Nastavnom vjesniku*, a i urednici toga periodika često su uz Strohalove članke dodavali kritičke opaske.

⁴ Lako se o tim radovima možemo obavijestiti u već citiranoj Hrastinoj bibliografiji (bilj. 2).

⁵ O razdobljima u razvoju našeg jezika ukratko piše Dalibor Brozović u tekstu *Štokavsko narječje* (u: Stjepan Babić, *Jezik*, Panorama, Zagreb 1967, str. 265–273).

⁶ Osvrt na problematiku geneze kajkavskog narječja v. u prilogu Antuna Šojata: Pregled rada na istraživanju i obradivanju kajkavskog narječja u poslijeratnom razdoblju (*Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 6, Zagreb 1982, str. 9–16).

⁷ O dijalektološkim shvaćanjima učenjaka 19. stoljeća lijepo obavješćuju Vatroslav Jagić (*Ein Kapitel aus der Geschichte der südslavischen Spra-*

je ipak morao uvidati – htio to priznati ili ne – da bi njegovi prigovarači, i oni manje istaknuti i oni najugledniji, mogli biti u pravu. On je gotovo posve dosljedno branio stajalište da svi pisani spomenici vjerno odražavaju govor mjesta u kojima su nastali, što je u svojoj biti uvjetovalo njegovu tvrdnju da su se Hrvati do početka 16. stoljeća služili samo čakavštinom. Te njegove teze raznovremeno su opovrgavali mnogi, a ovdje će biti dovoljno spomenuti Matiju Murka⁸ u dvadesetim godinama, prije ravno stotinu godina rođenog velikana naše lingvističke nauke Stjepana Ivšića⁹ u tridesetim godinama i Zvonimira Junkovića¹⁰ prije desetak godina. Ivšić ističe da su čakavske dokumente pisali ljudi koji su poznavali čakavsku *koine* te da »pisarima takvih dokumenata samo kašto umakne i koja dijalekatska crta«¹¹, dok Junković – videći kako se u našoj lingvistici znala precjenjivati mogućnost da se na temelju jezika raznih spomenika neposredno zaključuje o govornom jeziku stanovitog kraja i vremena – ustvrđuje: »Strohal je postao žrtva predrasude koje se ni kasniji istraživači nisu oslobodili: on je vjerovao da svaka povijesna listina, svaki sudski zapisnik, vjerno odražava govor onoga kraja u kojem je nastala.«¹²

Prema Strohalovoj koncepciji, svi Hrvati do 16. stoljeća bili su čakavci i pisali su glagoljicom, a hrvatski jezik doživio je zatim dva pomlađivanja: najprije početkom 16. stoljeća s juga pomlađivanje čakavštine štokavštinom i zatim koncem 16. stoljeća pomlađivanje čakavskog narječja sa sjevera, iz Slovenije, kajkavštinom odnosno slovenskim jezikom. To se pomlađivanje čakavskog narječja sa sjevera, misli Strohal¹³, događalo kad se još nije ustalilo pomlađivanje s juga, pa zato pokazuju sačuvani hrvatski spomenici s konca 16. i početka 17. stoljeća borbu za prevlast između starijega čakavskoga, pomlađenoga čakavskog

chen, *Archiv für slawische Philologie*, 17/1895, str. 47–87; v. taj tekst preveden u: Vatroslav Jagić, *Izabrani spisi*, MH, Zagreb 1948, str. 286–317).

⁸ *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*, Prag – Heidelberg 1927.

⁹ Jezik Hrvata kajkavaca (O stogodišnjici našega novoga pravopisa i književnog jezika), *Ljetopis JAZU*, knj. 48, Zagreb 1936, str. 47–88.

¹⁰ Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta (dijakronijska rasprava), *Rad JAZU*, knj. 363, Zagreb 1972.

¹¹ Ibidem, str. 79.

¹² Ibidem, str. 161.

¹³ *Nešto o historiji hrvatskoga jezika i njegovih narječja*, osobito str. 5–9.

narječja sa štokavskim osobinama (Strohal misli da je štokavska ikavica pomlađeno čakavsko narječje) i pomlađenoga čakavskog narječja s osobinama kajkavskim, dok u drugoj polovici 17. stoljeća ne pobijedi u Međimurju, nekadašnjoj varaždinskoj županiji, sjevernim krajevima modruško-riječke, zagrebačke i bjelovarsko-križevačke županije kajkavsko narječje. Ovisno o tomu koliko su se sačuvale starije čakavske osobine, drži Strohal, i postoje dijalektalne osobine unutar kajkavskoga narječja. Slovenski utjecaj dolazio je u hrvatske zemlje dvama putovima: jednim preko Međimurja u nekadašnju varaždinsku, zagrebačku i bjelovarsko-križevačku županiju i drugim preko Kupe u danas kajkavske krajeve ondašnje modruško--riječke županije. Ističe Strohal i posve različit karakter kajkavskoga narječja u varaždinskoj županiji od onoga u Gorskom kotaru; uzroke vidi i u tome što su – po njegovu mišljenju – u Gorski kotar pobude stizale iz Kranjske, a u varaždinsku županiju iz Štajerske. No uočava se i velika razlika između kajkavskoga zagorskog dijalekta i slovenskog jezika te da su osobine čakavskog narječja u zagorskoj kajkavštini bile mnogo jače u 17. nego u 20. stoljeću. Za područje ondašnjeg črnomeljskog kotara (iz četvrtog desetljeća našeg stoljeća) ističe se da je govor bliži hrvatskoj negoli slovenskoj kajkavštini dok je kajkavsko narječje u bjelovarsko-križevačkoj županiji sličnije onomu u varaždinskoj županiji no onomu u zagrebačkoj županiji. I u Gradišću, domišlja se Strohal, oni žitelji što su zemljopisno bliže Slovencima naknadno su poprimili kajkavsko narječje. Među goranskim mjestima naš autor u ranijoj fazi, u studiji *Današnje narječje u Brodu na Kupi*, izdvaja govor Broda na Kupi, graničnog mjesta prema Sloveniji, koje je – misli on i ističe bez preciznosti – dosta rano karakterizirano kajkavštinom¹⁴.

Najstarija listina s čabarskoga područja, iz 1570. godine, prema tomu dijalektologu, pokazuje da je u 16. stoljeću glagoljica na tom terenu bila dobro poznata, da je čakavsko narječje još bilo jako i da su Hrvati voljeli krsna imena kazati po madžarskom izgovoru (Miklouš) negoli po hrvatskom¹⁵. Ali činjenica što je dokument napisan glagoljicom i čakavštinom, ne govori mnogo o običnosti i poznatosti toga pisma i tog narječja na čabarskom području, a ime Miklouš doista sugerira pomisao da je napisan književnim jezikom uobičajenim u Zrinskih i Frankopana, koji su često dolazili u doticaj s govornicima madžarskoga

¹⁴ *Rad JAZU*, knj. 196, Zagreb 1913, str. 53–85; v. str. 55.

¹⁵ *Nešto o historiji hrvatskoga jezika i njegovih narječja*, str. 12–15.

jezika¹⁶. O tom govori i sljedeći citat: »Čakavski je dijalekat ondje potrajao uz prilično neznatne kajkavske osobine još cijeli 17. vijek. Kajkavsko je narječje ondje posvema preotelo mah istom u 18. vijeku«¹⁷, dakle ubrzo nakon pada tih velikaških obitelji. Jednako vrijedi i za područje Delnica i Vrbovskog kamo su se hrvatske izbjeglice pred Turcima stale vraćati iz Slovenije; dolazili su i Slovenci, ali se je u cijelom 17. stoljeću govorilo, unatoč jakom prirastu pučanstva iz Kranjske, navodim Strohal, još uvijek nekom mješavinom čakavskoga i kajkavskoga narječja, a u 18. stoljeću potpuno je prevladala kajkavština u danas kajkavskim krajevima tih područja¹⁸. Kako je Strohal (za dijalektologa posve neuobičajeno) bio opsjednut pisanim izvorima a također i o tomu kako je ipak morao biti svjestan razložitosti primjedbi kritičarā, o tomu govori ovaj primjer: »Ja bih mogao navesti u prilog postojanju čakavskog narječja u Zagrebu pismo Krištofora Frankopana od 5. rujna 1526. napisano u Zagrebu čakavskim narječjem i glagolskim slovima, kojima javlja senjskomu biskupu Franji Jožefiću, zašto nije mogao doći k Mohaču i kako bi valjalo braniti zemlju od Turaka [...], premda bi mi tkogod mogao reći, da Krištofor Frankopan nije trajno boravio u Zagrebu, već da je to pismo u Zagrebu napisao.«¹⁹ Ako Strohal ponegdje, npr. u varaždinskoj županiji, nije pronašao hrvatskih spomenika napisanih do 1550. godine, opet je izražavao uvjerenje o ondašnjem postojanju čakavštine. Eklatantan primjer neadekvatna načina pisanja o genetskoj lingvistici jest sljedeći: »Moglo bi se reći, da od g. 1576. počinje kajkavsko narječje u županiji varaždinskoj.«²⁰ Odgovarajući na Murkove prigovore Strohal je napisao: »Ni sam ne držim, da su listine grofova Zrinskih, napisane u Međumurju, bile najvjernija slika tadanjega međumurskoga narječja, već držim, da je na ove listine utjecao podosta ozaljski čakavski dijalekat, kojemu su bila braća Jurak i Nikola vješti, ali o tom sam uvjeren, da je bio čakavski dijalekat u 16. vijeku još dobro poznat u Međumurju.«²¹ Za Slavoniju Strohal ocjenjuje kako je do 1526. bila čakavska a ne kaj-

¹⁶ Na ime *Miklouš* često nailazimo npr. u knjizi Emila Laszowskog *Izbor iz isprava velikih feuda Zrinskih i Frankopana*, Zagreb 1951.

¹⁷ Ibidem, str. 14.

¹⁸ Ibidem, str. 20–21.

¹⁹ Ibidem, str. 31.

²⁰ Ibidem, str. 39.

²¹ Ibidem, str. 44.

kavska (dok štokavštine za taj raniji period uopće ne spominje) podupirući to ponajprije obrazloženjem da »do g. 1526. nije uopće ni postojalo kajkavsko narječje u hrvatskom narodu.«²² Postupanje prema unaprijed postavljenoj tezi potkrepljuje i uvijek razložita ali u Strohalu iznimna sumnja u zapise iz Slavonije koji upućuju na kajkavsko narječje; jer je, kaže Strohal, »veliko pitanje, jesu li te riječi u latinskim spisima vjerno prema ondašnjem narodnom govoru zabilježene i jesu li pisci tih latinskih spisa uopće točno poznavali ondašnji slavonski dijalekt.«²³

Navodeći Strohalova mišljenja (uglavnom nepotkrijepljena jezičnim analizama) usput smo ih djelomično komentirali, i to ne samo sa stajališta današnjih znanja o tim pitanjima, nego i prema opaskama suvremenika toga našeg učenjaka. Naime, kad je 1922. objavljena Strohalova knjižica *Hrvatski dijalekti*, recenzent u *Nastavnom vjesniku* ističe: »A što se tiče hrvatske kajkavštine, ona je samobitna jezična tvorevina...«²⁴. Može se reći da su novija istraživanja potvrdila kako kajkavsko narječje nije nastalo stapanjem različitih narječja, s time da se tzv. centralni hrvatski kajkavski dijalekti razmatraju uglavnom odvojeno od ostalih kajkavaca, među kojima su i Gorani. Za goransku kajkavštinu Božidar Finka utvrđuje da je »ta kajkavština oblikovana u novije vrijeme, od 17. stoljeća dalje, i to pretežno na čakavskoj podlozi, koju su snažno proželi elementi nekih slovenskih dijalekata.«²⁵ No mora se istaći da je 1960. napisano kako je goranski dijalekt »jedna prvenstveno organska tvorba, a ne rezultat naknadnog dodira dviju već postojećih dijalekatskih jedinica.«²⁶ Približno u to doba ocijenjeno je da govor Severina na Kupi i drugih mjesta u okolici »predstavlja očigledno stari govor doline srednjeg toka Kupe. To je govor sa specifičnom kajkavskom osnovicom koja čini prelaz od kranjske ka hrvatskoj kajkavštini.«²⁷ S tim u vezi ne bi se smjela odbacivati pomisao o predmigracijskoj

²² Ibidem, str. 58.

²³ Ibidem, str. 58.

²⁴ *Nastavni vjesnik*, 31/1922–1923, str. 257.

²⁵ Hrvatska dijalektologija danas, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 5, Zagreb 1981, str. 44–45.

²⁶ Dalibor Brozović, O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, III, Novi Sad 1960, str. 80.

²⁷ Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knj. VI, Novi Sad 1961, str. 197.

kajkavštini u Gorskome kotaru sa specifičnim odnosom i prema središnjim hrvatskim kajkavskim dijalektima i prema slovenskim dijalektima. U uvjetima kad su podaci o stanovništvu i jeziku u odgovarajuće doba za područje Gorskoga kotara prilično oskudni, vjerojatno se ne mogu očekivati vrlo veliki rezultati u studiju predmigracijske goranske jezične situacije, ali od toga studija, zapravo od podrobne jezične analize koja bi pokazivala što je u goranskom dijalektu organsko, ne treba niti odustajati.

A u vezi sa Strohalom valja naglasiti da njegov uvid u pisane spomenike nije bio potpun, da nije uviđao da su Hrvati – što je općepoznato i što vrijedi i za sadašnjost i za duboku prošlost – i štokavci i čakavci i kajkavci. Misleći da su velike promjene u hrvatskim narječjima nastale u 16. i 17. stoljeću i da su stvorile stanje kakvo danas nalazimo, on, dakako, nije bio u pravu, jer te promjene nisu bile tako velike kako se njemu činilo, a pretežno nisu ni bile u njima nego su to bile promjene što su prvenstveno zahvatile stanovništvo prisiljeno na migracije, koje su opet imale i razne brojne posljedice. Zapostavljajući ovaj čas niz mogućih pitanja ipak moramo reći da danas Strohalov dijalektološki rad uglavnom nije poticajan; gdje je pak u prošlosti bio poticajan, za većinu bismo slučajeva mogli reći kako bi bilo bolje da to nije bio. Naravno, u tom smislu u potpunosti izostavljamo primjere kad su nedostaci Strohalova djelovanja pobuđivali znanstvenike na nova istraživanja i na nove poglede. Ipak, u budućem radu nezaobilaznu pomoć mogu pružiti neki elementi požrtvovna i kvalitetom neujednačena rada Rudolfa Strohala, koji – radeći mnogo i predano, osluškujući govor ljudi i promatrajući njihove folklorne osobine – svakako nije zaslužio da u Stativama kod Karlovca još živi uzrečica *što stojiš tu kao Strohal*, u značenju nesnalažljivosti, dangube i ruganja lijenčinama²⁸.

²⁸ Tomislav Majetić, *Život i rad povjesničara i pisca Rudolfa Strohala, Karlovac. Radovi i grada iz dalje i bliže prošlosti*, Historijski arhiv u Karlovcu, sv. 2, Karlovac 1970, str. 260. Majetić se poziva na raniji članak Marka Trpčevića. – Dodajem da ni u Strohalovu bavljenju glagoljskom književnosti nema ni solidnosti ni potpune znanstvenosti, ali je ipak cjelinom svoga rada stekao stanovite filološke zasluge.

STROHAL'S VIEWS ON THE GENESIS OF THE KAJKAVIAN DIALECT
WITH A SPECIAL REFERENCE TO GORSKI KOTAR

Summary

The article discusses the views of Rudolf Strohal who reconstructed the dialect scheme of Croatian dialects, especially of the Kajkavian dialect, on the basis of old Croatian written documents.